

ВИКОРИСТАННЯ МОВНО-МОВЛЕННЄВИХ ЗАВДАНЬ І ВПРАВ ЕКОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Наталя Никончук, учителька географії

Комунальний заклад «Вінницький ліцей №27»

Лілія Сорокатиук, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н.О.Комарівська, кандидатка філологічних наук, доцентка
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

USE OF LANGUAGE AND SPEECH TASKS AND EXERCISES ENVIRONMENTAL ORIENTATION IN UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

Natalya Nikonchuk, geography teacher

Communal institution «Vinnytsia Lyceum № 27»

Lilia Sorokatyuk, master's student

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті визначено, що на формування екологічної культури молодших школярів можна опосередковано впливати під час виконання навчальних вправ і завдань з української мови. Автори переконані, що добирати та застосовувати методи формування екологічної культури учнів початкової школи необхідно з урахуванням основних психологічних теорій виховання й самовиховання творчої особистості та з урахуванням вікових особливостей школярів.*

***Ключові слова:** початкова школа, молодші школярі, екологічна культура, українська мова, вправи, завдання.*

***Abstract.** The article determines that the formation of the ecological culture of younger schoolchildren can be indirectly influenced during the performance of educational exercises and tasks in the Ukrainian language. The authors are convinced that it is necessary to select and apply methods of forming the ecological culture of elementary school students taking into account the main psychological theories of education and self-education of a creative personality and taking into account the age characteristics of schoolchildren.*

***Key words:** primary school, younger schoolchildren, ecological culture, Ukrainian language, exercises, tasks.*

Науково-технічний прогрес призвів до швидкого розвитку промисловості, сільського господарства й транспорту, що призвело до появи значної кількості шкідливих речовин, відходів побутового й виробничого характеру, які серйозно забруднюють та руйнують природне середовище. Експерти стверджують, що протягом останніх десятиліть планета Земля працює на межі своїх біологічних можливостей для забезпечення життєдіяльності людства. Покращення стану навколишнього середовища буде реальним лише тоді, коли широка громадська свідомість визнає цінність природи й коли практичні дії спрямовані на її охорону керуватимуться екологічною культурою серед населення, яке має усвідомлювати екологічні проблеми.

Одним з основних завдань сучасної загальноосвітньої школи є екологічне виховання учнів. Робота має бути спрямована на формування у них переконань у необхідності збереження природи та відповідального ставлення до неї. Дослідження показують, що чим раніше діти оволодівають цими уявленнями, тим ефективнішим стає результат. Тому важливо розпочинати екологічне виховання з перших днів дитини в школі, оскільки в цьому віці діти мають високий рівень пізнавального інтересу, допитливості, спостережливості та бажання доглядати за природними об'єктами.

Для вирішення проблеми екологічного виховання необхідно використовувати комплексний підхід, що включає в себе взаємодію урочних занять, екскурсій, позанавчальних та позашкільних заходів. Також важливо враховувати міждисциплінарні

зв'язки між шкільними предметами, де однією з ключових є навчальна дисципліна «Українська мова».

Початок форми. Один з основних методів навчання на уроках української мови – це метод вправ і завдань. Під час виконання будь-яких навчальних завдань з мови можна опосередковано впливати на формування екологічної культури молодших школярів. Вибір і застосування методів формування екологічної культури школярів базується на виховних можливостях навчальної дисципліни, на основних психологічних теоріях виховання й самовиховання творчої особистості, на знаннях вікових особливостей учнів 1-4 класів. Отже, особлива увага повинна бути приділена творчим методам, які позитивно впливають на підвищення пізнавального інтересу дітей до екологічних питань, навчальної мотивації, пошукової активності та позитивного настрою на заняттях.

Уроки української мови мають широкі можливості для розширення знань учнів про природне середовище, формування правил поведінки в природі та посилення мотивації до активної участі в її збереженні. Саме тому кожний урок мови має мати потенціал для екологічного виховання. Основний акцент ставиться на виборі навчального матеріалу для практичних вправ, особливо для молодших школярів, які найбільше сприймають природу через емоції та естетичне сприйняття. Учителю необхідно здійснювати поєднання емоційного ставлення до природи з завданнями, спрямованими на її вивчення та охорону. Також важливо використовувати високохудожні тексти про рідний край, красу природи та її збереження під час тренувальних вправ і творчих робіт, щоб сформувати учнівське бачення краси навколишнього світу, почуття бережливого ставлення до природи та усвідомлення, що людина є частиною природи.

Початок форми. Вправи та завдання, які вміщують інформацію природничої спрямованості, можна використовувати під час вивчення всіх розділів мовознавства в початковій школі. Наприклад, під час опрацювання фонетики можна пропонувати дітям виконати такі завдання:

1. Прочитайте уважно текст. Спишіть його, вставляючи пропущені букви. Скажіть, які звуки позначаються цими буквами?

Поділ...я – чарівний край, перлина України. Чорноземна ріл...я, мальовничі узліс...я, ниви щедрого колос...я – все це Поділ...я.

2. Спишіть текст. Поясніть написання букв «и», «е» в коренях слів.

*Ой вишеньки-черешеньки,
Червонії, спілі,
Чого ж бо ви так високо
Виросли на гіллі!*

*Ой того ми так високо
виросли на гіллі, –
якби зросли низесенько,
чи то ж би доспіли?
(Леся Українка)*

Можна запропонувати молодшим школярам вправи й завдання екологічного характеру під час опрацювання розділу «Текст»:

1. Поділіть текст на речення.

Дятел – невелика пташка, яка живе в лісах, парках і скверах у нього чорне пір'я на спині й крилах біла грудка нагадує червону шапочку він має міцний дзьоб ним витягує комах та личинок з-під кори дерев дятел утримується на стовбурі за допомогою кігтистих лапок ними він спирається на хвіст і тримає вертикальне положення ця чудова пташка дуже корисна для природи.

2. Прочитайте подані тексти. Визначте їх різновиди.

1) *Літаючі собаки, відомі як колонги, мають довге тіло, що досягає 30-40 сантиметрів, та розмах крил до одного метра. Вони харчуються плодами рослин уночі й сплять з донизу головами вдень.*

2) *Уперше я побачив колонгів у зоопарку, де двоє з них спали у клітці. Їхні голови звисали вниз. Літаючих собак відвідувачі не турбувалися.*

Вивчаючи частини мови з молодшими школярами, можна пропонувати їм виконати наступні завдання:

1. Прочитайте прислів'я. Випишіть сполучення іменників з прикметниками. Визначте рід прикметника. Запишіть прислів'я, яке найбільше сподобалось. Поясніть його зміст?

Поле видне та глухе, а ліс темний, та чуйний.

З маленької іскри великий вогонь буває.

Біля сухого дерева й сире горить.

Велика хмара, та дощ малий.

2. Прочитайте текст. Випишіть дієслова I дієвідміни в ліву колонку, а дієслова II – у праву. Позначте особові закінчення дієслів.

Журавлі

Сірі журавлі прилітають до нас рано, коли ще лежить сніг. Вони збираються в невеличкі групи й розпочинають... свої танці-вітання рідних місць. Сім'ї журавлів оселяються далеко одна від одної, а пташенята, що вилуплюються з яєць, майже готові до самостійного життя. Улітку молоді журавлі вже бігають разом з батьками по полях і луках, полюючи на шкідників.

Вправи та завдання на уроках української мови можуть бути репродуктивними, конструктивними або творчими. У другому класі, з урахуванням особливостей початкової мовної освіти, домінує виконання завдань такого типу, як списування, вибіркові, попереджувальні та пояснювальні диктанти, перебудова речень, вибір слів за контекстом, закінчення речень і тд. У третьому і четвертому класах з'являється більше завдань, які вимагають конструктивного та творчого підходу, що розширює можливості для екологічного виховання учнів. Цінними, на нашу думку, є комплексні вправи й завдання. Окрім роботи з мовним матеріалом, вони передбачають ще й морально-етичні бесіди. Наприклад:

Розгляньте малюнок (дівчинка дарує матері квіти), прочитайте діалог. Яка, на вашу думку, мета цього тексту?

– Матусенько! Я тобі квіточки принесла!

– Я рада, доню, що ти уважна до мене. Але я засмутилася, адже ти не лише квіти вирвала. Ти пошкодила коріння, забрала землю, в якій вони росли. Тепер на тому місці не виростуть нові квіточки.

2. А ви якої думки про вчинок дівчинки?

Ефективно для екологічного виховання використовувати завершальні вправи, зокрема диктантів, які в початковій школі відіграють важливу роль. Під час цих вправ можна поєднувати написання диктанту чи переказу з екологічною бесідою. Таке поєднання дозволяє досягти більш ефективного результату як у навчанні, так і в формуванні екологічної культури учнів. Наведемо приклад екологічного диктанту для учнів 3 класу:

Узимку

У зимовий ранок Іванко, одягнувши теплу шапку й козушок, поспішав до лісу. Захоплено дивився він на засніжену лісову галявину, яку освітлювали сонячні промені. Здавалося, що це тисячі яскравих зірочок. Там він помітив сліди сірого зайця та хитрої лисиці. Іванко обійшов галявину, понасипав корм у годівниці та поспішив додому.

Велику користь у екологічному вихованні приносять уроки розвитку зв'язного мовлення, під час яких учні навчаються створювати свої перші невеликі твори – міркування, описи, розповіді. Учням початкових класів подобається писати тексти про тварин і рослини, що повинен важливо враховувати вчителі. Наприклад: «Моя улюблена домашня тваринка», «Що розповідає навесні верба на березі річки?», «Легенда про підсніжник», «З ким розмовляє крапля роси?», «Яку казкову історію розповів горобчик?» тощо.

Учні третього та четвертого класів можуть створювати власні твори, використовуючи аналіз окремих фактів та явищ у природі, які описані в художніх творах. Після того, як молодші школярі прочитають казку, оповідання, легенду, вірш на екологічну тему, учителю необхідно провести бесіду за змістом тексту, що допоможе дітям самостійно аналізувати факти та явища, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та краще розуміти проблему.

Отже, ефективність формування екологічної культури молодших школярів значно зросте, якщо цей процес буде проводитися систематично та цілеспрямовано з використанням

усіх можливостей освітнього процесу, включаючи й потенціал уроків з української мови для екологічного виховання учнів. Вправи та завдання, які містять екологічний матеріал, додають емоційного змісту навчально-виховному процесу, допомагають учителю більш різноманітно та систематично формувати уявлення молодших школярів про природне середовище. Такі вправи цікаві для дітей, запобігають утомленості, збільшують інтерес до навчання й сприяють розвитку екологічної культури.

Список використаних джерел

1. Комарівська Н. Зарубіжна література для дітей. Хрестоматія: навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Твори», 2018. 696 с.
2. Комарівська Н.О. Шляхи розкриття морального потенціалу текстів для дитячого читання. *Perspectives et mise en oeuvre de l'innovation dans le domaine scientifique: collection de papiers scientifiques «ЛОГОЕ» avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale* (Vol. 2), 20 septembre, 2019. Geneve, Suisse Plateforme scientifique européenne. P. 35-39.
3. Майхрук М. Природа навколо нас. Загадки, вірші, прислів'я та приказки. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009. 128 с.
4. Стахова І., Казьмірчук Н. Парадигма екологічної освіти: європейський вимір. *Modern Scientific Method*. 2023. №4. URL: <https://www.researchgate.net/publication/351944423>
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах. Київ: Рад. шк., 1977. Т.3. 670 с.
- Яковенко О., Люлька Л. Світ природи на уроках мови. Початкова школа. 2002. №2. С.27-28.
6. Demchenko Olena, Bondar Yuliia, Shykyrynska Oleksandra, Komarivska Nadiia, Lyubchak Lyudmila, Stakhova Inna, Dabizha Liudmyla. [DEVELOPMENT OF YOUTH'S CREATIVE ABILITIES SCHOOLCHILDREN BY BYOD TECHNOLOGY. SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION](https://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6892). Proceedings of the International Scientific Conference. May 27th-28th. 2022. Volume I. P. 341-350. URL: <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/6892>

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ПРИРОДОЮ ЯК ЗАСІБ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Альона Новікова, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: І. В. Карук докторка філософії (PhD), старша викладачка
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

OBSERVATION OF NATURE AS A MEANS OF ENVIRONMENTAL EDUCATION OF CHILDREN

Alyona Novikova, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті висвітлюються особливості спостереження за природою як засобу екологічного виховання дітей у дошкільних навчальних закладах. З'ясовується значення спостереження за природою для розвитку екологічної свідомості, спостережливості, аналітичних навичок та формування ціннісних орієнтацій у маленьких дослідниках. У статті запропоновано конкретні заходи, які можна організувати для залучення дітей до спостереження та дослідження природи.

Ключові слова: екологічне виховання, спостереження за природою, заклади дошкільної освіти, екологічна свідомість, спостережливість, ціннісні орієнтації, навколишнє середовище, екологічна освіта.

Abstract. The article highlights the features of observing nature as a means of environmental education for children in preschool educational institutions. It explores the importance of nature observation for the development of environmental awareness, observant skills,